

VIRON KIELEN LEHTORAATIN PERUSTAMINEN

—
RIHO GRÜNTHAL

Helsingin yliopiston viron kielen lehtoraatti täytti 1998 75 vuotta. Eduskunta myönsi määrärahat virkaa varten tammikuussa 1923. Asetus viran perustamisesta on saman vuoden huhtikuulta ja ensimmäisen lehtorin Villem Grünthalin (1885–1942) nimitys virkaan marraskuulta. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisessa laitoksessa järjestettiin 23.11.1998 lehtoraatin 75-vuotisjuhlaseminaari, jossa pidettyyn esitelmään tämä kirjoitus perustuu.

Kun Helsingin yliopistoon perustettiin vuonna 1923 viron kielen lehtoraatti, elettiin virolais-suomalaisten suhteiden voimakasta nousukautta ja heimoromanttiikan kulta-aikoja. Suomen ja Viron virallinen ulkopoliittikka olivat toistuvasti eri linjoilla, mutta muut yhteydet olivat luoneet monia, kahden vasta itsenäistyneen maan asukkaita yhdistäviä aatteellisia siltoja.

Kiinnostuksella Viroon ja viron kieleen oli Suomessa suhteellisen pitkät, 1800-luvun alkupuoliskolle ulottuvat, joskaan ei kovin paksut juuret. 1800-luvulla aukesi myös akateeminen yhteys. Mutta Viron itsenäistymiseen asti vuosi virta lähinnä Virosta Suomeen ja Helsinkiin. Tarton yliopistosta tuli vasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen virolainen yliopisto.

Helsingin yliopistossa annetussa opetuksessa viron kieli oli esillä jo 1800-luvun alkupuolella — melkein heti, kun yliopisto oli siirtynyt Helsinkiin. Ensimmäinen suomen kielen

lehtori Carl Niclas Keckman luennoi suomen sukukielistä ja kirjasi viroa koskeviin muistiinpanoihinsa suomen ja viron kieliopillisia ja sanastovertailuja. Samana vuonna kun Virossa järjestettiin ensimmäiset laulujuhlat (1869), ilmestyi myös Torsten Aminoffin *Viro-lais-suomalainen sanakirja*. Julius Krohnin *Viron Kielioppi Suomalaisille* (1872) perustui tekijän viron ja suomen eroja käsitelleisiin luentoihin.

Viron kielen opettaminen kulki 1800-luvulla suomen kielen ja kirjallisuuden kylkiäisenä. Se oli se suomen sukukieli, josta oli suhteellisesti eniten tietoa ja eniten lähteitä käytettävissä. Yliopiston toimintakertomuksissa, asetuskokoelmissa ja niiden hakemistoissa ei mainita, että viron kielen opettamista olisi esimerkiksi 1900-luvun alussa järjestetty missään vaiheissa erillisin varoin, vaikka näin tuettiin esimerkiksi unkarin kielen opetusta. Viron ottaminen huomioon opetuksessa riippui suomen kielen opetukseen ja tutkimukseen nimitetyn henkilökunnan kiinnostuksesta.

VIRON KIELEN LEHTORAATTI TULEE AJANKOHTAISEKSI

Viron yliopisto-opetuksen tieteellinen tehtävä noudatti 1800-luvun tutkimuslähtökohtia: sukukielten ja kansanrunouden avulla haluttiin saada enemmän tietoa suomen kielen ja suomalaisten historiasta. Irtoaminen tästä Suomen kansallisten tieteiden perusasetelmas- ta tapahtui vähitellen, kun tutkimus eriytyi ja kun suomi ja viro asteittain valtasivat lisää alaa kansallisen ja kaupungistuvan yhteiskunnan kielinä. Kielen kautta avautuva sosiaalinen maailma sysäsi puhtaasti tieteelliset tavoitteet sivummaksi. Kun Viro itsenäistyi, kasvoi sosiaalinen tilaus täyteen mittaansa ja Venäjän tsaarin alaisuudessa vallinneet Viron-yhteyksien ja näkyvämmän Viron-harrastuksen poliittiset esteet poistuivat.

Aloite, joka toi viron ja samalla unkarin kielen lehtorinvirkojen perustamiskysymyksen Helsingin yliopiston konsistorin ja historiallis-kielitieteellisen osaston kokousten esityslistoille, näyttää olevan peräisin »yhteissuomalaiselta koulukokoukselta». Se oli keuhällä 1921 pitämässään kokouksessa päättänyt ehdottaa Valtioneuvostolle, että Helsingin yliopistoon perustettaisiin unkarin ja viron kielen ja kirjallisuuden lehtorinvirat.

Kulissien takana kysymys viron kielen lehtoraatista oli ollut esillä pitempään. Viron ensimmäinen Helsingin-suurlähettiläs ja ennen sitä Viron virallinen edustaja Oskar Kallas kirjoittaa Viron ulkoministeriölle osoitetussa, 8.2.1921 päivätyssä kirjeessä, että kysymys viron kielen lehtoraatista on vihdoinkin tullut esiin myös suomalaisessa lehdistössä. Iltalehti ja Ylioppilaslehti olivat hiukan aiemmin ottaneet asian esille palstoillaan. Kallas kertoo itse painottaneensa joulukuusta 1918 asti suomalaisille professoreille ja sanomalehtimiehille viron kielen lehtoraatin tarpeellisuutta.

Yliopiston käsittelyyn esitys unkarin ja viron kielen lehtoraattien perustamisesta otettiin vakiintuneen kaavan mukaan. Konsistorin 10.10.1921 päivätyyn lähetekirjoituksen velvoittamana historiallis-kielitieteellinen osasto jätti virkojen perustamista koskevan lausunnon valmistelun suomen kielen dosentti E. A. Tunkelolle ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori Yrjö Wichmannille.

Tunkelo ja Wichmann saivat pian lausuntonsa valmiiksi. Viron kielen lehtoraatin tarpeellisuutta he perustelivat viron kielen merkityksellä 1) suomen kielen historian ymmärtämiseksi, 2) suomen ohella koko suomalais-ugrilaiselle kielitieteelle, 3) suomalaisen kansanrunouden tutkimukselle, samoin mutatis mutandis muullekin etnologialle kuten

etnografialle. Muiksi perusteluiksi Tunkelo ja Wichmann esittivät 4) virolaisen kirjallisuuden painettujen yleisesitysten vanhentuneisuuden ja suppeuden, 5) käytännön kieli- taidon merkityksen suomalaisille opiskelijoille, kun liikkuminen Virossa oli tullut vapaaksi, 6) suomalais-virolaisen kauppasopimuksen syntymisen ja sitä kautta aukeavan Suomen ja Viron taloudellisen yhteistyön, koska viron kieli oli noussut jo virka- ja koulukieleksi sekä valtiollisen ja yhteiskunnallisen elämän kieleksi sekä 7) sen, että Suomen kulttuuri- keskuksissa tulisi olla »henkilöitä, jotka halukkaille voivat antaa viron kielen opetusta». Tunkelo ja Wichmann ounastelivat, että viro »pian saanee valta-aseman taloudellisenkin elämän alalla, missä vielä saksalla ja venäjällä on paljon sanomista». Suomen kielen ja kirjallisuuden opintoihin oli »jo vuosikymmeniä» sisältynyt lyhyt kurssi viron kielestä ja virolaisen kirjallisuuden historiasta. Approbatur-arvosanaa varten oli vaadittu »viron kie- liopin pääkohdat opittuina ottamalla osaa harjoituskurssiin tahi käyttämällä eräitä asia- kirjoja, sekä vähintään 100 sivua virolaista tekstiä».

Esitys viron ja unkarin kielen lehtoraatin perustamisesta haaroj kuitenkin välittömästi sivupolkuja. Kun Tunkelo ja Wichmann jättivät 9-sivuisen lausuntonsa seuraavassa his- toriallis-kielitieteellisen osaston kokouksessa 10.12.1921, tarttuivat myös eräät muut läsnäolleet professorit ja dosentit tilaisuuteen. Estetiikan ja nykykansain kirjallisuuden pro- fessori Yrjö Hirn ehdotti uuden tanskan ja norjan kielten lehtorinviran perustamista ja roo- malaisen filologian dosentti (myöhempi klassillisen filologian apulainen) Karl Julius Hidén ja kreikkalaisen filologian dosentti (myöhemmin Kreikan kirjallisuuden professori) Jo- han Edvard Rein ottivat uudestaan esille konsistorin aikaisemman ehdotuksen latinan ja kreikan kielten apulaisen viran perustamiseksi. Osasto katsoi parhaaksi panna unkarin ja viron lehtoraattiasian pöydälle ja pyytää uusillekin ehdotuksille kirjalliset perustelut.

Kun ehdotukset lopulta tulivat käsittelyyn historiallis-kielitieteellisen osaston kokouk- sessa 18.2.1922, jouduttiin äänestämään. Erityisen tärkeänä nähtiin klassillisen filologian apulaisen tai latinan kielen lehtorin viran perustaminen. Suurin osa läsnäolijoista kannatti silti kaikkia mainittuja ehdotuksia. Äänin 19 puolesta, 3 vastaan osasto päätti puoltaa eh- dotettujen virkojen perustamista. Tärkeysjärjestyksessä ensimmäiseksi asetettiin klassil- lisen filologian apulaisen virka.

YLIPISTOLTA EDUSKUNNALLE JA TAKAISIN

Historiallis-kielitieteellisen osaston esitys uusista viroista siirtyi takaisin konsistorille, myös kysymys viron kielen lehtoraatista, jonka liitteenä oli Tunkelon ja Wichmannin lausunto. Konsistorin päätös maaliskuussa 1922 oli, ettei yhteissuomalaisen koulukokouksen Val- tioneuvostolle osoittama ehdotus unkarin ja viron kielen lehtorin virkojen perustamiseksi tällä kertaa antanut aihetta mihinkään toimenpiteeseen. Perusteena mainitaan muun mu- assa se, että konsistori oli aiemmin jättänyt ottamatta huomioon ehdotukset klassillisen filologian apulaisen viran ja tanskan kielen lehtorin viran perustamisesta ja oli joutunut pyytämään suuria summia jo olemassa olleen opetuksen ylläpitämiseksi.

Konsistorilta lähti päätöksen esittävä kirje liitteineen kanslerinvirastolle. Kansleri lähetti vuorostaan 28.4.1922 Opetus- ja kirkollisministeriölle selvityksen viron ja unka- rin kielen lehtoraattia koskevan esityksen käsittelystä yliopistossa. Viron kielen lehtoraat- tin perustamisen kannalta voidaan jälkikäteen pitää tärkeänä sitä, että kanslerina toiminut

astronomian professori Anders Donner lähettämässään kirjeessä kuitenkin erikseen korosti sen tärkeyttä.

Viron kielen lehtoraatin perustaminen ei kaatunut tähän. Ratkaiseva kädenvääntö käytiin eduskunnassa, joka näin saneli yliopistolle esitettyjen virkojen tärkeysjärjestyksen. Yliopistoon kysymys palasi vasta, kun eduskunta jo oli hallituksen esityksestä tammikuussa 1923 tehnyt päätöksen 5 000 markan määrärahan varaamisesta viron kielen lehtoraatin perustamiseksi.

Viron kielen lehtoraatin perustaminen Helsingin yliopistoon näyttääkin olleen myös poliittinen kysymys. Suomi oli keväällä 1922 sanoutunut irti ns. reunavaltiosopimuksesta, jonka tavoitteena olisi ollut puolustuksellinen sotilasliitto Suomen, Viron, Latvian ja Puolan kanssa, ja joutunut siitä syystä hallituskriisiin. Reunavaltiosopimus ja erilaisten turvallisuuspoliittisten ratkaisujen etsiminen olivat näkyvästi esillä Suomen ja Viron ulkopoliittisissa suhteissa 1920-luvun alussa. Läheisen poliittisen liiton kariutumisesta huolimatta Viron valtionpäämies, riigivanem Konstantin Päts oli toukokuussa 1922 ensimmäisenä vieraan valtion päämiehenä vierailut Suomessa. Poliittinen paine ajoi ilmeisen voimakkaasti luomaan konkreettisesti ystävällistä suhdetta Viroon aikana, jolloin heimoaatteeseen kytkeytyvät emootiot muutenkin olivat paljon esillä.

Kun päätös eduskunnan viron kielen lehtoraatin perustamiseen myönnettyistä varoista oli tammikuussa 1923 merkitty konsistorin pöytäkirjaan, oli viron kielen lehtoraatin perustaminen jo fakta, jonka eteen yliopisto oli joutunut. Siitä ei enää äänestetty, vaan seuraavaksi oli vuorossa asetuksen luonnostelu, joka taas annettiin historiallis-kielitieteellisen osaston valmisteltavaksi. Lopulliseen asetukseen tulleiden tehtävien — viron kielen ja kirjallisuuden opettamisen — lisäksi luonnoksessa esitettiin lehtorille myös eri korvauksesta ylikirjastonhoitajan ohjeiden mukaan tapahtuvaa yliopiston kirjaston virolaisen osaston hoitamista.

Nyt pyörät pyörivät nopeasti. Muodollinen päätös viron kielen lehtoraatin perustamiseksi Helsingin yliopistoon on presidentti K. J. Ståhlbergin ja opetusministeri Niilo Liikan 28. huhtikuuta 1923 allekirjoittama asetus (n:o 126). Asetuksen mukaan viran haltijalta vaaditaan »paitsi samanlaista yleistä pätevyyttä ja samanlaisia yleisiä tehtäviä kuin muiltakin vieraiden kielten lehtoreilta, myöskin pätevyys 2 §:ssä mainittuun lisätehtävään», jolla tarkoitettiin luennointia virolaisesta kirjallisuudesta. Yliopiston kirjaston virolaisten kokoelmien hoitoon liittyvät tehtävät sen sijaan jätettiin asetuksen ulkopuolelle.

ENSIMMÄINEN VIRON KIELEN LEHTORI

Lehtoraatin perustamisen julkinen valmistelu oli tällä tavalla saatu päätepisteeseen. Virka julistettiin avoimeksi. »Säädetyin ajan» kuluessa viron kielen lehtorin virkaan oli hakenut vain yksi ehdokas, fil. maist. Villem Grünthal. Hakemuksen käsittely eteni siten, että rehtorinvirasto pyysi historiallis-filosofista osastoa antamaan lausunnon hakijan pätevyydestä. Suomen kielen prof. E. N. Setälän, suomen kielen apulaiseksi nimitetyn E. A. Tunkelon sekä myöhemmän kotimaisen kirjallisuuden professori Viljo Tarkiaisen lausunto esitettiin historiallis-filologisen tiedekunnan osaston kokouksessa 20. lokakuuta 1923. Erityistä huomiota kiinnitettiin muun muassa siihen, että hakija äidinkielenä »ääntää täysin puhtaasti» opetettavaa kieltä, kuten asetus määräsi. Julkaisujen arvioinnin lisäksi

hakija joutui antamaan myös kaksi opetusnäytettä, 6. lokakuuta suomen kielen opiskelijoille, 9. lokakuuta muille ylioppilaille.

Kun lausunto oli käsitelty ja liitetty pöytäkirjaan, määräsi kansleri hakijan toimimaan kahden koevuoden ajan Helsingin yliopiston lehtorina. Virka vakinaistettiin marraskuun lopussa 1925, ja kanslerinvirasto ilmoitti 24.11. konsistorille, että »se samana päivänä oli nähnyt hyväksi nimittää filosofianmaisteri Villem Grünthalin vironkielen lehtoriksi».

Viron kielen lehtorin virka perustettiin siis loppujen lopuksi suhteellisen lyhyessä ajassa, vaikka se yliopistossa ensin torjuttiin. Yleinen mielipide puhui aktiivisesti perustamisen puolesta. Lehtoraatin perustaminen voidaan samalla nähdä jonkinlaisena kädenojennuksena Suomen puolelta ja yrityksenä tasoittaa maiden virallisissa ulkopoliittisissa suhteissa jatkuvasti esiintyneitä särmiä. Yhteiskunnallisesta paineesta tällaisen viran perustamista kohtaan kertonee sekin, että historiallis-kielitieteellisessä osastossa suurella äänenemmistöllä kiireellisimmäksi viraksi julistettu klassillisen filologian apulaisen (apulaisprofessorin) virka perustettiin lopulta vuonna 1925. Viron kanssa yhdessä paketissa yliopistolle ehdotettu unkarin kielen lehtoraatti perustettiin vuonna 1926. ■

LÄHTEET

Historiallis-kielitieteellisen osaston pöytäkirjat. Helsingin yliopiston keskusarkisto.

Kanslerin kirjeet. Helsingin yliopiston keskusarkisto.

Konsistorin pöytäkirjat. Helsingin yliopiston keskusarkisto.

Eesti ja Soome suhted 1920–1925. Koostanud Heino Arumäe. Tallinn 1997.

KORHONEN, MIKKO 1986: Finno-Ugrian language studies in Finland 1828–1918. Societas Scientiarum Fennica, Helsinki.

PÄÄKKÖNEN, IRMELI 1994: Viron kielen opetusta Helsingin yliopistossa 1830-luvulla. – Helena Sulkala ja Heli Laanekask (toim.), Lähivertailuja 8 s. 98–105. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 40. Oulun yliopisto, Oulu.

REMES, HANNU 1995: Ensimmäinen suomalainen viron kielioppi. – Jaak Peebo (toim.), Läänemererahvaste kirjakeelte ajaloost s. 164–175. Tartu Ülikooli eesti keele õpetooli toimetised I. Tartu ülikool, Tartu.

Suomen asetuskokoelma vuodelta 1923. Helsinki 1924.

Suomen historian pikkujättiläinen. Päätoimittaja Seppo Zetterberg. 2. painos. WSOY, Helsinki 1988.

ZETTERBERG, SEPPO 1977: Suomi ja Viro 1917–1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reu-navaltiopolitiikan alkuun. Historiallisia tutkimuksia 102. Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Kirjoittajan osoite (address):

Suomalais-ugrilainen laitos, PL 25 (Franzeninkatu 13),

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *riho.grunthal@helsinki.fi*